

BARBARA BATKO-TOKARZ, *TEMATYCZNY PODZIAŁ SŁOWNICTWA WSPÓŁCZESNEGO JĘZYKA POLSKIEGO. TEORIA, PRAKTYKA, LEKSYKOLOGRAFIA*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019, ss. 336

W ubiegłym roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego ukazała się monografia Barbary Batko-Tokarz *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego. Teoria, praktyka, leksykografia*. Po wielu dziesięcioleciach badań nad polami semantycznymi publikacja ta uwzględnia po pierwsze – dotychczasowe osiągnięcia badawcze opublikowane w Polsce i za granicą, po drugie – stanowi rekapitulację pewnych faktów i twierdzeń, po trzecie zaś – przedstawia nowe – możliwe ze względu na dystans czasowy – spojrzenie na sprawy wydawałoby się dawno już wszystkim znane. Monografia składa się z dwóch części: teoretycznej i praktycznej, w której autorka opisuje własną klasyfikację semantyczną współczesnej polskiej leksyki.

Barbara Batko-Tokarz opracowała podział tematyczny w elektronicznym *Wielkim słowniku języka polskiego* PAN pod redakcją Piotra Żmigrodzkiego, o czym pisała we wcześniejszym artykule *Tematyczny podział słownictwa w „Wielkim słowniku języka polskiego”*, w którym przedstawiła również swoją klasyfikację.¹ Problematyka podziału na pola semantyczne była jej zatem doskonale znana w praktycznym zastosowaniu do analizy bardzo obszernego zbioru słów współczesnej polszczyzny.

Pierwsza część monografii to opracowanie teoretyczne, w którym autorka zarysowuje perspektywę badawczą przyjętą w pracy, opisuje stan polskiej i europejskiej leksykografii tematycznej oraz przywołuje rozstrzygnięcia terminologiczne stosowane w różnych słownikach o strukturze hierarchicznej w leksykografii europejskiej (tezaurus, słownik tematyczny, pojęciowy, rzeczowy i ideograficzny, słownik analogiczny i ideologiczny) oraz polskiej (tezaurus, słownik tematyczny, pojęciowy, rzeczowy i ideograficzny). Ostatecznie decyduje się na przyjęcie terminów *słownik tematyczny, leksykografia tematyczna, podział tematyczny, tematyczna klasyfikacja słownictwa* „w szerokim, ogólnym znaczeniu” [s. 31], co „wynika z długoletniej i wyraźnie uwidaczniającej się polskiej, a także europejskiej tradycji leksykograficznej” [s. 31].

¹ B. Batko-Tokarz, *Tematyczny podział słownictwa w „Wielkim słowniku języka polskiego”* [w:] P. Żmigrodzki, R. Przybylski (red.), *Nowe studia leksykograficzne 2*, Kraków 2008, s. 31–48.

Jak pisze autorka:

Skoro koncepcja prezentowana w tej rozprawie została przygotowana na potrzeby leksykografii, jako tło badawcze powinny w niej zostać przywołane szczególnie słowniki tematyczne [s. 13].

Konsekwencją tego stwierdzenia jest rozdział 1. *Słowniki tematyczne na przestrzeni wieków (od starożytności do połowy XX wieku)* i 2. *Tematyczne podziały słownictwa w polskiej leksykografii współczesnej (od połowy XX wieku do początku wieku XXI)* pierwszej części pracy.

W obu rozdziałach przywoływane są rozmaite opracowania leksykograficzne, które w różny sposób wykorzystywały podział tematyczny, poczynając od dzieł starożytnych, poprzez średniowieczne, renesansowe i późniejsze dzieła leksykografii europejskiej. Spośród słowiańskich autorka przywołuje m.in. opracowania chorwackie czy czeskie. Następnie omawia źródła leksykograficzne uwzględniające język polski od piętnastowiecznych słowników rękopiśmiennych, przez szesnastowieczne słowniki Murmeliusza i Mymera, wokabularze ryskie po dzieła z wieków XVII–XX. Na podstawie przytoczonych przykładów autorka zauważa wyraźną tendencję zaznaczającą się w tym okresie:

Pojawienie się w tych wiekach słowników w porządku rzeczowym świadczy o ciągłości używania tego sposobu budowania dzieł leksykograficznych, jest więc z perspektywy tej pracy oceniane bardzo pozytywnie. Niestety jednak opracowania te wydają się mieć charakter anachroniczny w stosunku do innych słowników i prac ułożonych alfabetycznie, które przeważały liczbowo, ale były także bardziej popularne, są więc zdecydowanie częściej opisywane przez leksykografów [s. 47].

W części poświęconej okresowi od połowy XX wieku do początku wieku XXI badaczka koncentruje się na leksykografii polskiej, dzieli słowniki pod kątem zawartości leksykalnej oraz pod względem sposobu wykorzystania podziału semantycznego (np. jako indeksów tematycznych w słownikach alfabetycznych poszczególnych odmian języka). Zwraca uwagę na podziały tematyczne stosowane w odniesieniu do słownictwa zróżnicowanego terytorialnie, w tym słowniki gwarowe i regionalne. Omawia podziały słownictwa różnych odmian polszczyzny, np. potocznej czy języka uczniów, młodzieży. Autorka zaznacza (za E. Ulitzką), że porządek tematyczny staje się popularny także w słownikach frazeologicznych oraz słownikach idiomów i przysłów. Zastosowanie układu tematycznego jest również istotne w glottodydaktyce w słownikach pedagogicznych (nauczaniu języka polskiego jako obcego służą dwu- i jednojęzyczne słowniki tematyczne oraz słowniki obrazkowe).

Barbara Batko-Tokarz omawia również opracowania współczesne dotyczące różnych okresów rozwojowych polszczyzny i to zarówno monografie, jak i słowniki, m.in. wykorzystujące klasyfikację A. Markowskiego, np. analiza tematyczna słownictwa prasłowiańskiego L.A. Jankowiak, lub modyfikujące ją – np. struktura tematyczna słownictwa staropolskiego S. Dubisza; szerzej omawia *Słownik pojęciowy języka staropolskiego* pod red. B. Sieradzkiej-Baziur.

Na tle historii leksykografii nowym zjawiskiem są nowoczesne elektroniczne projekty leksykograficzne z początku XXI wieku, w których również wykorzystuje

się semantyczne zależności pomiędzy leksemami [s. 84]. Wordnety i inne komputerowe projekty nazywa autorka tezaurusami XXI wieku (wymienione zostały przede wszystkim *WordNet*, polska *Słownosieć* oraz *Słownik semantyczny języka polskiego* pod redakcją Wiesława Lubaszewskiego).

Przegląd źródeł leksykograficznych uwzględniający podział tematyczny kończy się podrozdziałem *Leksykografia tematyczna w obliczu przemian leksykografii początku XXI wieku*. Nowy sposób wykorzystywania podziału tematycznego w źródłach elektronicznych wiąże się z tym, że:

dla leksykografii elektronicznej tradycyjny podział na słowniki alfabetyczne i niealfabetyczne staje się mniej istotny, ponieważ hasła są często dostępne na różny sposób, a słowniki te mają specyficzną formę hipertekstową. Leksykografowie nie muszą więc podejmować niełatwych często decyzji, który typ makrostruktury wybrać jako główny. Słowniki elektroniczne stwarzają więc dogodne możliwości, jeśli chodzi o wprowadzenie do nich także układu tematycznego [s. 94].

Podsumowując, B. Batko-Tokarz podkreśla:

Zapewne będziemy mieli więc do czynienia z coraz prężniejszym rozwojem tego typu elektronicznych opracowań leksykograficznych, a także powstających na styku leksykografii i humanistyki cyfrowej nowoczesnych baz semantycznych czy ontologii informatycznych [s. 94].

W rozdziale 3. *Teoretyczne zagadnienia związane z tematyczną klasyfikacją słownictwa* autorka przywołuje źródła inspiracji współczesnej polskiej leksykografii oraz innych opracowań, które wykorzystują układ tematyczny. Za W. Kajtochem wymienione są cztery następujące źródła: badania nad słownictwem tematycznym prowadzone przez W. Miodunkę i Z. Cygal-Krupę, recepcja raczej negatywnie ocenianego słownika F. Dornseiffa, recepcja projektu R. Halliga i W. von Wartburga, zmodyfikowane w pracach M. Kucały i A. Markowskiego oraz tradycja związana z Thesaurusem P.M. Rogeta oraz jego polskim odpowiednikiem *Dobór wyrazów...* R. Zawilińskiego. Autorka krytycznie podchodzi do opracowania W. Kajtocha, w związku z czym przedstawia własną propozycję spojrzenia na inspiracje polskich badaczy, niejednokrotnie polemizuje również z niektórymi stwierdzeniami. Jej zdaniem schemat Dornseiffa w ogóle nie był wykorzystywany w polskich badaniach nad podziałem tematycznym, podobnie jak klasyfikacja P.M. Rogeta, który był źródłem inspiracji jedynie dla opracowania R. Zawilińskiego, nie znalazł jednak naśladowców, a samo dzieło nie miało kolejnych wydań. Jak pisze B. Batko-Tokarz:

jedyny przykład wykorzystania tradycji Rogetowskiego tezaursusa w leksykografii polskiej przeszedł bez echa i został praktycznie niezauważony, mimo że było to opracowanie na wysokim poziomie, odwołujące się do bardzo popularnego w leksykografii europejskiej dzieła. Odrodzenie tradycji polskiej leksykografii tematycznej przyniosła dopiero druga połowa XX wieku [s. 49].

Największy wpływ na polskie badania nad polami semantycznymi miała klasyfikacja R. Halliga i W. Wartburga, w założeniu uniwersalna dla każdego języka, która stała się inspiracją dla Andrzeja Markowskiego, ostatnio zaś dla

twórców *Słownika pojęciowego języka staropolskiego*. Oprócz tego źródła inspiracji B. Batko-Tokarz wymienia pracę rosyjskiego badacza V.V. Morkovkina z 1972 roku, będącą wynikiem potrzeb glottodydaktycznych. Na tę pracę powoływali się w badaniach m.in. A. Markowski, D. Buttlerowa i H. Zgólkowa. Za najważniejsze opracowania na gruncie języka polskiego autorka uznaje prekursorskie badania krakowskich badaczy Władysława Miodunki² i Zofii Cygal-Krupy³ oraz podział tematyczny słownictwa współnoodmianowego A. Markowskiego, który interpretuje nie jako rozwinięcie propozycji R. Halliga i W. Wartburga, czy V.V. Morkovkina, ale jako odrębne źródło inspiracji, jego podział jest bowiem „w pełni nowatorski i oryginalny ze względu na przemyślaną, zhierarchizowaną i wielostopniową strukturę, która wyraźnie różni się od tamtych klasyfikacji” [s. 102].

Dalej w rozdziale 3. badaczka pisze o różnych celach, które przyświecają twórcom klasyfikacji tematycznych (np. dydaktycznych), a także o tym, jak podziały tematyczne mają się do struktury ludzkiego umysłu – jak struktura tematyczna na płaszczyźnie leksykalnej odnosi się do modelu pojęciowego odzwierciedlonego w psychice ludzkiej oraz czy jest możliwe stworzenie uniwersalnego schematu dla różnych języków, wreszcie, w jaki sposób podziały tematyczne odzwierciedlają obraz – określoną wizję – świata.

B. Batko-Tokarz przedstawia także zalety i wady układu alfabetycznego i tematycznego. Wśród wielu zalet porządku tematycznego wymienić można np. to, że jest bardziej interesujący dla odbiorców, pobudza wyobraźnię, pozwala na zapoznanie się z leksyką z danego zakresu tematycznego, nawet jeśli to słownictwo nie było wcześniej znane odbiorcy [s. 114–117]. Ze względu na prace badawcze umożliwia badania nad frekwencją słownictwa, synonimią, odzwierciedla zasób słów z określonej dziedziny życia, pozwala wskazać liczebność poszczególnych zakresów leksyki.

Na podkreślenie zasługuje to, że w każdej części rozdziału teoretycznego badaczka odwołuje się do obszernej bibliografii, przywołuje opracowania polskie i obce. Nie sposób wymienić tu wszystkich nazwisk, ale przykładowo spośród językoznawców polskich wielokrotnie przywoływani są np. S. Urbańczyk, T. Piotrowski, P. Żmigrodzki, W. Gruszczyński, A. Markowski, M. Bańko, D. Buttler, W. Miodunka, J. Rieger, M. Kucała, J. Kaś, H. Karaś, D. Rembiszewska, A. Piotrowicz, M. Witaszek-Samborska, A. Seretny. Wymienione powyżej wątki to jedynie ogólny zarys tematyki poruszanej w części teoretycznej recenzowanej monografii.

Drugą część monografii stanowi prezentacja autorskiego tematycznego podziału współczesnej polszczyzny, zastosowanego praktycznie w WSJP PAN. Autorka opisuje założenia swojej koncepcji oraz praktyczne rozwiązania zastosowane w słowniku. Następnie omawia kolejno 7 wyróżnionych sfer tematycz-

² Zob. W. Miodunka, *Swoistość słownictwa tematycznego*, „Język Polski” z. 3, s. 180–186 oraz W. Miodunka, *Teoria pól językowych. Społeczne i indywidualne ich uwarunkowania*, Warszawa–Kraków 1980.

³ Zob. Z. Cygal-Krupa, *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*, Kraków 1986; Z. Cygal-Krupa, *Podstawowe słownictwo tematyczne języka polskiego (na wybranych przykładach)*, Kraków 1990.

nych, 45 pól tematycznych, podzielonych wewnątrznie na 205 podpól, jest to zatem schemat trójplaszczyznowy.

Przyjęcie określonej koncepcji wiązało się z podjęciem decyzji, dotyczących np. tego, że uwzględniane jest osobno każde znaczenie. Autorka zdecydowała także o „możliwości kilkukrotnego zaklasyfikowania poszczególnych znaczeń” [s. 136]. To bardzo duże ułatwienie w analizie przynależności semantycznej poszczególnych jednostek leksykalnych do określonych podpól i jednocześnie najwłaściwszy sposób ukazania skomplikowanej rzeczywistości językowej. B. Batko-Tokarz mogła postąpić w ten sposób, ponieważ dokonywała podziału w słowniku elektronicznym. W wypadku monografii dotyczących jakiegoś zakresu słownictwa decyzja o wielokrotnym przyporządkowaniu mogłaby utrudnić wskazanie właściwości dotyczących analizowanej leksyki, dodatkowo skomplikować jej obraz. Jednocześnie każdy z badaczy zajmujących się podziałem tematycznym zdaje sobie sprawę, jak trudne jest podjęcie decyzji o tym, by dane znaczenie przypisać tylko do jednego podpola. Taki wybór wymusza niejednokrotnie arbitralne rozstrzygnięcia, choć każde znaczenie może być niejednakowo rozumiane przez badaczy, ponieważ można położyć nacisk na różne elementy znaczeniowe.

Klasyfikacji tematycznej w WSJP PAN podlegają:

autosemantyczne części mowy, zarówno nazywające, czyli rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki, przysłówki, co jest typowe dla wielu opisanych powyżej klasyfikacji tematycznych, jak i szeregujące, czyli liczebniki, oraz ekspresywne, czyli wykrzykniki [s. 144],

a także

jednostki nieciągle, jak: frazeologizmy, frazemy, skrzydlate słowa, przysłowia, co częste w słownikach tematycznych, a także skróty, skrótowce, czy nazwy własne [s. 145].

Klasyfikacji tej nie podlegają

hasła funkcyjne, gdyż wyrażenia te odnoszą się nie do rzeczywistości pozajęzykowej, ale informują o zależnościach między składnikami tekstu [s. 145].

Bardzo interesującą część rozprawy stanowią podrozdziały, w których autorka wyjaśnia sposób konstruowania schematu klasyfikacyjnego, czyni to bowiem w związku z istniejącymi podziałami, motywując odmienne podejmowane decyzje. Na s. 170 autorka zamieściła tabelę z podziałem na sfery i pola tematyczne, zaraz po niej w książce umieszczona jest wklejka ze szczegółowym podziałem, uwzględniającym także podpola (zob. dwa zdjęcia poniżej).

Tabela 1. Sfery i pola tematyczne schematu klasyfikacyjnego dla słownictwa współczesnego języka polskiego

I. CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA	II. CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA	III. CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	IV. CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	V. CZŁOWIEK I TECHNIKA	VI. CZŁOWIEK I PRZYRODA	VII. KATEGORIE FIZYCZNE
1. Budowa i funkcjonowanie ciała ludzkiego	6. Stany psychiczne człowieka	12. Rodzina	19. Funkcjonowanie państwa	31. Budownictwo	37. Niebo i wszechświat	42. Cechy i właściwości materii
2. Bieg życia	7. Uposobienie człowieka	13. Najbliższe środowisko życia	20. Przynależność i podział terytorialny	32. Komunikacja na odległość	38. Pogoda	43. Cechy i właściwości przestrzeni
3. Pielęgnacja ciała	8. Ocena i wartościowanie	14. Ubranie	21. Wojsko i wojna	33. Urządzenia i maszyny	39. Ziemia	44. Cechy i właściwości czasu
4. Choroby i ich leczenie	9. Działalność intelektualna człowieka	15. Jedzenie i jego przygotowanie	22. Prawo i łamanie prawa	34. Przemysł	40. Świat roślin	45. Ilość, liczby, liczenie
5. Określenia fizyczności człowieka	10. Działalność artystyczna człowieka	16. Czas wolny	23. Zasady współżycia społecznego	35. Energia	41. Świat zwierząt	
	11. Relacje międzyludzkie	17. Sport	24. Język	36. Transport		
		18. Praca	25. Tradycja			
			26. Religia – Kościół			
			27. Edukacja i oświata			
			28. Środki masowego przekazu			
			29. Biznes			
			30. Finanse			

Źródło: opracowanie własne²⁵².

Fot. 1.: Tabela 1. [w:] B. Batko-Tokarz, *Tematyczny...*, s. 170.

I. CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA	II. CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA	III. CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	IV. CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	V. CZŁOWIEK I TECHNIKA	VI. CZŁOWIEK I PRZYRODA	VII. KATEGORIE FIZYCZNE
1. Budowa i funkcjonowanie ciała ludzkiego 1.1. części ciała, elementy i substancje składowe 1.2. czynności i stany fizjologiczne 1.3. lekkość 1.4. zmęczenie 2. Bieg życia 2.1. narodziny i dzieciństwo 2.2. dorastanie i dojrzałość 2.3. starzenie się 2.4. śmierć 3. Pielęgnacja ciała 3.1. czynności związane z pielęgnacją ciała i ich efekty 3.2. przedmioty związane z pielęgnacją ciała 3.3. osoby związane z pielęgnacją ciała 3.4. miejsca związane z pielęgnacją ciała 4. Choroby i ich leczenie 4.1. rodzaje chorób 4.2. przyczyny i objawy i skutki chorób 4.3. uzdrowienie 4.4. walki i sposoby leczenia, zabiegi, sprzęty medyczne 4.5. osoby związane z leczeniem 4.6. miejsca i instytucje związane z leczeniem 5. Określenia fizyczności człowieka 5.1. wygląd 5.2. płeć 5.3. sprawność i wydolność organizmu	6. Stany psychiczne człowieka 6.1. emocje i uczucia 6.2. zachowania emocjonalne 7. Uposobienie człowieka 7.1. cechy charakteru, temperamentu, zdolności i umiejętności 7.2. określenia człowieka ze względu na jego uposobienie 8. Ocena i wartościowanie 8.1. prawdy i wartości życiowe 8.2. wola, postawy, nastawienie człowieka wobec świata i życia 8.3. słownictwo oceniające 9. Działalność intelektualna człowieka 9.1. nazwy działań intelektualnych człowieka 9.2. wytwory działań intelektualnych człowieka 9.3. określenia człowieka ze względu na jego działalność intelektualną 9.4. działalność naukowa 9.5. nauza 10. Działalność artystyczna człowieka 10.1. literatura 10.2. sztuki plastyczne 10.3. muzyka 10.4. teatr 10.5. film 10.6. fotografia 10.7. prądy, kierunki i kategorie artystyczne 11. Relacje międzyludzkie 11.1. określenia mas i międzyludzkich relacji 11.2. określenia osób wchodzących w relacje międzyludzkie	12. Rodzina 12.1. członkowie rodziny 12.2. rodzaje rodzinne 13. Najbliższe środowisko życia człowieka 13.1. dom/łone miejsca zamieszkania i ich opozycja 13.2. czynności związane z codziennym życiem w domu 13.3. imble i wytwory wnętrza 13.4. sprzęty domowe i przedmioty codziennego użytku 13.5. meble 14. Ubranie 14.1. rodzaje części ubrań 14.2. rodzaje i dodatki 14.3. cechy ubrań 14.4. czynności, przedmioty i osoby związane z ubiorem i noszeniem ubrań 15. Jedzenie i jego przygotowanie 15.1. rodzaje pokarmu i potraw i ich cechy 15.2. miejsca, osoby, przedmioty, sytuacje związane z jedzeniem 15.3. czynności związane z przyrządzaniem jedzenia 15.4. czynności związane z jedzeniem 15.5. przyrządy i smaki 16. Czas wolny 16.1. turystyka 16.2. urloki i wypoczynki 16.3. hobby i zainteresowania 16.4. rozrywka 16.5. gry i zabawy 17. Sport 17.1. dyscypliny, imprezy i rozrywki sportowe 17.2. przedmioty związane ze sportem 17.3. czynności związane ze sportem 17.4. sporty i organizacje związane ze sportem 17.5. miejsca związane ze sportem 18. Praca 18.1. rodzaje pracy 18.2. miejsca pracy 18.3. materiały i narzędzia pracy 18.4. wypracowane za pracy 18.5. zawody 18.6. organizacje i hierarchie w pracy, stowiska służbowe	19. Funkcjonowanie państwa 19.1. władza państwowa 19.2. stosunki międzynarodowe 19.3. uroczyska i ich funkcjonowanie 19.4. działalność polityczna 19.5. polityka i trendy polityczne 20. Przynależność i podział terytorialny 20.1. typy terytoriów 20.2. granice państwa, obywateli geograficzne 20.3. nazwy osób ze względu na ich pochodzenie i przynależność terytorialną 21. Wojsko i wojna 21.1. armia 21.2. broń 21.3. czynności, przedmioty, miejsca związane z wojskiem i wojną 21.4. osoby związane z wojskiem i wojną 22. Prawo i łamanie prawa 22.1. regulacje prawne 22.2. policja i inne służby mundurowe 22.3. sąd 22.4. prawodawstwo 22.5. więpień i lara 23. Zasady współżycia społecznego 23.1. normy przewodzące i zachowania akceptowane społecznie 23.2. zachowania wyrażane w nakłopotowanie społeczne 23.3. sposoby gry i organizacje społeczne 24. Język 24.1. mówienie 24.2. pisanie 24.3. języki i dialekty 25. Tradycja 25.1. zwyczaje i obyczaje 25.2. uroczystości i święta 25.3. wierzenia i przesady 25.4. świat dawniejszych nocy i wydarzenia historyczne 26. Religia – Kościół 26.1. wyznania, zasady i prawdy wiary 26.2. sakramenty i obrzędy religijne 26.3. osoby związane z religią i Kościołem 26.4. miejsca i instytucje związane z religią i Kościołem 27. Edukacja i oświata 27.1. organizacje i szkoły opiekuńcza i kulturalna 27.2. kształcące formy nauczania 27.3. szkoły 27.4. studia 28. Środki masowego przekazu 28.1. radio 28.2. telewizja 28.3. prasa 28.4. wydawnictwa 29. Biznes 29.1. reklama i marketing 29.2. funkcjonowanie firm i przedsiębiorstw 29.3. handel i usługi 30. Finanse 30.1. czynności, przedmioty związane z pieniędzmi 30.2. waluta 30.3. oszczędności, opłaty, świadczenia pieniężne 30.4. bankowość 30.5. ubezpieczenia 30.6. papiery wartościowe i akcje, lubzaby 30.7. oszczędności	31. Budownictwo 31.1. rodzaje budowli i ich cechy 31.2. części budowli 31.3. materiały, narzędzia i maszyny budowlane 31.4. czynności związane z budową budowli 31.5. osoby związane z budową 32. Komunikacja na odległość 32.1. poczta 32.2. telefonia, telegraf 32.3. Internet 33. Urządzenia i maszyny 33.1. rodzaje urządzeń i maszyn 33.2. budowa urządzeń i maszyn 33.3. funkcjonowanie urządzeń i maszyn 33.4. komputery i informatyka 34. Przemysł 34.1. rodzaje przemysłu 34.2. miejsca i czynności związane z przemysłem 34.3. osoby związane z przemysłem 34.4. produkcja 34.5. rzemiosło 34.6. materiały używane w przemyśle 35. Energia 35.1. źródła energii 35.2. rodzaje energii 36. Transport lotny 36.2. transport powietrzny 36.3. transport wodny	37. Niebo i wszechświat 37.1. badania i podział kosmosu 37.2. gwiazdy i planety 37.3. słońce i księżyc, pora dnia 38. Pogoda 38.1. klimat 38.2. zjawiska atmosferyczne 38.3. warunki atmosferyczne 39. Ziemia 39.1. budowa Ziemi 39.2. ukształtowanie terenu 39.3. zbiorniki wodne 39.4. minerały i pierwiastki 39.5. gleba 39.6. oflora i zwierzęctwo 39.7. rolnictwo 40. Świat roślin 40.1. budowa i funkcjonowanie roślin 40.2. rodziny roślin i liście 40.3. rodziny opadłowe i doniczkowe 40.4. rodziny wodne 40.5. rodziny szponiste 40.6. owocce i warzywa 40.7. rodziny egzotyczne 40.8. rodziny ozdobne 40.9. ogrodnictwo i uprawa o rośliny 40.10. drzewa i krzewy 41. Świat zwierząt 41.1. budowa i funkcjonowanie organizmów zwierzęcych 41.2. zwyczaj i zachowania zwierząt 41.3. zwierzęta domowe i hodowlane 41.4. zwierzęta leśne i polne 41.5. zwierzęta wodne 41.6. zwierzęta powietrzne 41.7. ptaki 41.8. owady 41.9. invertebraty 41.10. mikrobiogamizm 41.11. hodowla i opieka nad zwierzętami, człowiek wobec zwierząt	42. Cechy i właściwości materii 42.1. białony i twardość 42.2. kształty i figury 42.3. wazy 42.4. zapachy 42.5. dźwięki 42.6. ciepota 42.7. temperatura i ciepota 42.8. cechy dźwięku 42.9. smaki i zapachy, brzość i smak 42.10. wosłość 42.11. ruch i spoczynek 42.12. jakości i intensywność 43. Cechy i właściwości przestrzeni 43.1. miejsce i jego użytkowanie w przestrzeni 43.2. kierunek 43.3. odległość 43.4. ustawienie względem siebie 43.5. miary przestrzeni 44. Cechy i właściwości czasu 44.1. upływ czasu 44.2. czystotliwość 44.3. kalendarz i miary czasu 45. Ilość, liczby, liczenie 45.1. ogólna uwaga o liczeniu 45.2. szczególne określenia 45.3. kolejność

Fot. 2.: Wklejka [w:] B. Batko-Tokarz, *Tematyczny...*, s. 170.

Klasyfikacja może w pierwszej chwili budzić pewne wątpliwości, które dotyczą przyporządkowania niektórych podpól i pól semantycznych, np. dlaczego pola 9. Działalność intelektualna człowieka i 10. Działalność artystyczna człowieka znajdują się w sferze II. Człowiek jako istota psychiczna, podczas gdy pola 27. Edukacja i oświata i 28. Środki masowego przekazu znajdują się w sferze IV. Człowiek w społeczeństwie, choć te drugie też służą psychice człowieka i są sobie bliskie; dlaczego pole 11. Relacje międzyludzkie znalazły się w sferze II.

Psychika człowieka, a nie np. IV. Człowiek w społeczeństwie, albo w sferze III. Codzienne życie człowieka, gdzie znajduje się pole 12. Rodzina; dlatego pole 18. Praca znalazło się w sferze III. Codzienne życie człowieka, a nie w IV. Człowiek w społeczeństwie, skoro praca służy całej społeczności; dlatego w polu 39. Ziemia – obok podpól takich jak 39.1. budowa ziemi, 39.2. ukształtowanie terenu, 39.3. zbiorniki wodne, 39.4. minerały i pierwiastki, 39.5. gleba, znalazły się podpole 39.6. ochrona i zanieczyszczenie środowiska oraz 39.7. rolnictwo, choć oba związane są wyraźnie z działalnością człowieka; podobnie w polu 40. Świat roślin znalazło się podpole 40.9. ogrodnictwo i dbałość o rośliny, a w polu 41. Świat zwierząt – podpole 41.11. hodowla i opieka nad zwierzętami; człowiek wobec zwierząt.

W monografii zamieszczony jest opis wszystkich sfer, pól i podpól, opracowany bardzo rzetelnie i proporcjonalnie, jednak ze względu na ich liczbę opis ten jest z konieczności syntetyczny i nie wyjaśnia wszystkich trudności klasyfikacyjnych. Wszelkie wątpliwości można rozwiązać, korzystając z podziału tematycznego zastosowanego w *Wielkim słowniku języka polskiego* PAN i przyglądając się lekko uwzględnionej w poszczególnych podpolach. Właśnie w ten sposób czytałam tę książkę – sprawdzając przedstawioną teorię od razu w rozstrzygnięciach zastosowanych w praktyce.⁴ Po przeanalizowaniu poszczególnych znaczeń i zawartych w nich elementów znaczeniowych (semów) trudno nie przyznać badaczce racji, zarówno co do przyporządkowania poszczególnych znaczeń do podpól, jak i podpól do wyróżnionych pól i sfer.

Pod moim kierunkiem powstała praca licencjacka autorstwa Mileny Wojdyny: *Struktura tematyczna słownictwa typowego dla subkultury hip-hopowej na podstawie „Hip-hop. Słownika”* P. Flicińskiego i S. Wójtowicza, w której autorka podzieliła około 600 jednostek leksykalnych według klasyfikacji B. Batko-Tokarz. Udało się jej z sukcesem przyporządkować analizowaną leksykę do odpowiednich sfer, pól i podpól tematycznych zaproponowanych przez autorkę monografii. Był to dobry sprawdzian tej klasyfikacji, ponieważ materiał obejmował słownictwo nietypowe, nie o zasięgu ogólnopolskim, ale ograniczone środowiskowo, niejednokrotnie także różnorodnie nacechowane emocjonalnie. Pozwoliło to zatem stwierdzić, że zaproponowana przez B. Batko-Tokarz klasyfikacja sprawdza się nie tylko w odniesieniu do badania ogólnej polszczyzny.

W dalszych badaniach zamierzam wykorzystać ją do analizy struktury tematycznej zapożyczeń czasownikowych wychodzących z użycia w dobie nowopolskiej, a także w badaniach nad leksyką dziewiętnastowieczną. Z pewnością znajdzie ona zastosowanie w opracowaniach historycznojęzykowych dotyczących słownictwa nie tylko doby nowopolskiej, ale również wcześniejszych epok rozwojowych polszczyzny.

⁴ Za wspólne rozważania nad klasyfikacją Barbary Batko-Tokarz dziękuję moim seminarzystom z seminarium magisterskiego 2019/2020 „Polszczyzna dawniej i dziś – seminarium leksykologiczno-onomastyczne” – Aleksandrze Boguckiej, Barbarze Grubej, Sarze Kustrze, Justynie Laskowskiej, Annie Opalińskiej, Yaroslavie Pokusynskiej, Marcie Woźniak, Kamilowi Wójcikowi, Weronice Zole.

Na koniec pozostaje mi tylko pogratulować badaczce zarówno bogatego, interesującego opracowania teoretycznego, uzupełniającego stan badań nad polami semantycznymi, jak i udanej klasyfikacji tematycznej słownictwa współczesnej polszczyzny.

Ewelina Kwapien
(Uniwersytet Warszawski,
e-mail: e.m.kwapien@uw.edu.pl)
ORCID: 0000-0001-7917-1248